

**Я.П. НОВИЦЬКИЙ (1847-1925) ЯК ВИЗНАЧНИЙ
АРХЕОГРАФ ТА ЗАСНОВНИК ОЛЕКСАНДРІВСЬКОГО
КРАЙОВОГО АРХІВУ**

У статті проаналізовано внесок Якова Новицького в розвиток архівної системи України та збереження документів відомчих архівів Олександрівська (Запоріжжя).

Ключові слова: архів, комісія, музей.

В статье проанализировано вклад Якова Новицкого в развитие архивной системы Украины и сохранение документов ведомственных архивов Александровска (Запорожья).

Ключевые слова: архив, комиссия, музей.

The Yakov Novitsky contribution to development of Ukraine archive system and Alexandrovsk (today's Zaporozhye) departmental archives documents preservation is analysed in the article.

Keywords: archive, commission, museum.

Важко переоцінити значення архівних установ та архівосховищ для збереження історичної пам'яті народу, документального забезпечення процесу формування національної самосвідомості українців.

В Україні архівна система на державному рівні почала створюватися доволі давно (ще з княжих часів), але формування архівів історичної пам'яті, доступних для істориків-дослідників, стало можливим лише у ХІХ ст. Одним із найстаріших державних архівів в Україні став Центральний архів давніх актів у Києві. У регіонах (губерніях) архівосховища створювалися при губернських Архівних комісіях та єпархіальних Давньосховищах.

Проте на території колишніх «Запорозьких Вольностей» подібних архівосховищ створено не було. На Придніпров'ї лише Катеринославська учена архівна комісія та Музей ім. О. Поля активно займалися пошуком та накопиченням історичних документів та поступово формували документальні збірки. У «серці» ж Запорожжя – м. Олександрівську (нині Запоріжжя) не існувало ні Комісії, ні музею, ні Давньосховища. Робота зі збереження матеріальних і документальних пам'яток історії та культури трималася фактично на відомому краєзнавцю-історику, досліднику «запорозьких старожитностей» Якові Павловичу Новицькому, роботу якого високо оцінював корифей української історіографії М.С. Грушевський [1]. Саме Новицькому судилося втілити в життя проект створення крайового архіву. Науковий подвиг Новицького полягав не лише в тому, що він започаткував роботу з його створення, став його першим керівником, а ще й у тому, що після його ліквідації саме він врятував значну частину найдавніших документів, завдяки чому вони збереглися донині.

Я.П. Новицький один із небагатьох своїх сучасників-земляків розумів значимість збереження для дослідників документів різних органів влади та управління Олександрівського повіту, оскільки свого часу частково ознайомився з ними і знав справжню наукову цінність документам, що збереглися з кінця ХVІІІ ст.

У березні 1887 р. Я.П. Новицький виступив у «Катеринославських губернських відомостях» із програмною статтею, у якій розгорнув цілу програму досліджень із

мікроісторії, етнографії та фольклористики, які б дали можливість створити науково-обґрунтований «докладний опис своєї губернії в історико-статистичному, етнографічному, економічному й ін. відносінах». Одночасно Новицький перевів свій пошук у практичне русло. Він дізнався, що ще у 1835-1845 рр. відомий дослідник Новоросії А.О. Скальковський вилучив з архіву генерал-губернатора низку цінних документів, які стосувалися козацького Запорожжя. Із переписки Новицького і Скальковського за 1886-1888 рр. видно, що останній надіслав Якову Павловичу «Описание границ и городов Азовской губернии», а також понад 60 різноманітних матеріалів про спорудження Дніпровської лінії із Січового архіву 1770-1771 рр. [2]. Всі ці документи Новицький оформив у публікацію документів та використав у своїй книзі з історії м. Олександрівська. У передмові до публікації документів Новицький інформував про джерело походження документів та висловлював щире вдячність Скальковському за надання можливості залучити ці матеріали до наукового обігу.

Як член правління Катеринославського історико-археографічного музею (відкрився 1902 р.), Новицький проводив велику роботу щодо збору експонатів, у тому числі й писемних, для поповнення його фондів. При цьому сподвижницька діяльність ентузіастів-аматорів зіштовхувалася із протидією місцевої влади. Розуміючи значення історичних та краєзнавчих досліджень у процесі формування національної самосвідомості українського народу, який на рубежі XIX-XX ст. посилювався, царат усіляко обмежував можливості патріотично налаштованої інтелігенції щодо ознайомлення з писемними джерелами та документами про історичне минуле із архівів тогочасних державних установ. Так, у квітні 1902 р. на клопотання Катеринославської історичної секції наукової спілки про надання їй прав губернської ученої архівної комісії Міністерство внутрішніх справ Російської імперії дало відповідь, що «право разборки дел и документов губернских и уездных архивов разных ведомств и хранение их частным обществом предоставлено быть не может» [3].

Із утворенням у 1903 р. Катеринославської ученої архівної комісії (КУАК) системна архівна праця Новицького поглибилася. Він розпочав дослідження найстаріших архівів різних установ м. Олександрівська. Зокрема, впродовж двох місяців він провів детальний огляд архіву предводителя дворянства за 1796-1826 рр. У своєму звіті КУАК Яків Павлович вказував, що не всі справи за означені роки вціліли, не скрізь наявні внутрішні описи змісту, тому він сам мусив наново їх складати у скороченому формулюванні. Узагальнення Новицького щодо переглянутого матеріалу носили винятково тематичний характер, на перший погляд, були далекі від вимог сучасного йому джерелознавства. Проте уже в цей час Новицький здійснив перші кроки до засвоєння вимог та методик джерелознавства. В архіві повітового Казначейства він виділив окремий блок джерел – «ревизские сказки» (ревізські реєстри). І саме цей вид джерел спробував проаналізувати як комплекс, котрий у силу особливостей свого формування та особливостей самого виду джерела дозволяє достовірно з'ясувати кількість населення різних населених пунктів; його динаміку; визначити роки особливого «руху» (переселення, колонізація, епідемії та втечі); вивести середній показник довготривалості життя та визначити особливі випадки довголіття; встановити назви населених пунктів та їх міграцію разом із переселенцями. Таким чином, Новицький розглядав «ревизские сказки» як першорядне джерело для демографічних, топографічних та топонімічних досліджень. До свого звіту про роботу з архівними документами губернських установ для КУАК Новицький додав, окрім власних публікацій, що опираються на проаналізовані архівні матеріали, ще 80 справ за 1783-1856 рр. [4].

Вирішити питання створення єдиного місцевого архіву до революційних подій 1917-1920 рр. було неможливо, оскільки всі діючі установи підтримували правонаступність, і їх архіви існували як складова частина самих установ. Лише вони припинили існування Міської Управи, Думи, Земської повітової Управи та ін. дорево-

люційних установ. Їх архіви могли щезнути, оскільки залишилися «безхозними». Справою порятунку їх документів зайнявся єдиний у Олександрівську авторитет – краєзнавець-історик Я.П. Новицький, якому на той час було більше 70 років.

8 грудня 1920 р. Якова Павловича призначили секретарем Губернського відділу народної освіти, а вже 16 грудня він був переведений на посаду завідуючого загальною канцелярією. Нарешті 12 травня 1921 р. його призначили завідуючим лекційно-екскурсійної секції Політпросвіти [5, спр. 21, арк. 5]. Саме завдяки цим офіційним посадам у місцевих органах радянської влади Новицькому й вдалося втілити в життя план створення крайового архіву.

У доповідній записці керівництву Політпросвіти від 7/20 лютого 1921 р. про збереження й охорону пам'яток старовини вчений особливу увагу відвів пам'яткам писемності і через них – архівам місцевих установ. Він писав, що в Олександрівську найбільшу цінність становлять архіви колишнього предводителя дворянства і дворянської опіки, котрі містять генеалогічні матеріали, документи про земельну власність та колонізацію краю, починаючи з 1727 р. За його даними, архівні матеріали особливо постраждали від розгрому установи навесні 1920 р. При цьому Новицький зазначав, що натомість досить добре вцілів архів колишньої Міської Управи (з 1795 р.). «Об архиве Казначейства, где хранились ревизские сказки, как богатый материал для истории колонизации уезда, нет сведений. Нам известно также, что при церквах уезда архивы находятся в полной сохранности. О волостных архивах следует собрать справки» [5, спр. 32, арк. 2 зв.]. Новицький мав намір не лише зберегти всі означені архіви, але й створити єдиний повітовий архів, де були б зібрані та опрацьовані усі старі недіючі архіви місцевих установ. Учений доводив, що створення такого архіву забезпечить формування значного фонду історичної пам'яті міста і повіту не лише стосовно минулих часів, але й сьогодення. Ці матеріали дозволять показати розвиток продуктивних сил регіону, демографічну ситуацію та плінність населення, форми господарювання тощо. Новицький уже знав, що саме ці питання «народного життя» можуть зацікавити органи радянської влади й спонукати їх до формування крайового архіву.

У цій ідеї олександрівському вченому допомогли харківські колеги, оскільки новий радянський уряд створив окрему структуру – Головне архівне управління, заступником голови якого був призначений відомий історик Д.І. Багалій, а секретарем – знаний архівіст О. Водолажченко. Обидві ці особи були особисто знайомі Я.П. Новицькому. Співробітники Управління добре знали ціну архівів і небезпеку їх знищення. А відтак 11 грудня 1921 р. було видано наказ щодо Управління № 1 із вказівкою до всіх органів влади провести на місцях повний облік місцевих архівів, заповнити анкету на кожного фондоутворювача за розробленою системою і всю інформацію надіслати в Головне архівне управління, яке буде вести генеральний облік та слідкувати за впорядкуванням українських архівів усіх рівнів [5, спр. 170, арк. 2-3].

31 грудня цей циркуляр з Олександрівського відділу народної освіти був переданий «до виконання» Я.П. Новицькому [5, спр. 170, арк. 1]. Якраз тоді Новицький подав заяву з проханням призначити його на вакантну посаду: «Часто имея дело с архивами учреждений, как историческими источниками для литературных работ, я приобрел опыт и в этом случае мог бы себя оправдать. Не менее знаком и с музейным делом...» [6, спр. 44, арк. 81]. Його спочатку призначили завідувачем музею [6, спр. 103, арк. 253, 281]. Однак уже в лютому 1922 р. Новицький отримав також посаду завідувача архіву за сумісництвом [6, спр. 103, арк. 479].

Сам Яків Павлович у клопотанні про таке сумісництво виставляв на перший план прагматичні обставини, а досвід архівної праці ставив на друге місце: «Ввиду того, что труд заведующего музеем недостаточно оплачивается, содержание и существование при сложившейся дороговизне становится невозможным, поэтому

прошу о совмещении моей должности и обязанности заведующего архивом при музее, где требуется опытность при классификации дел, умение группировать исторический материал и обобщать. При этом присоединяю, что, занимаясь в течение нескольких лет в архивах учреждений с целью извлечения материалов для научных работ, я приобрел необходимый навык и этим мог бы оказать делу подобающую услугу» [6, спр.103, арк. 479-479 зв.]. Невідомо, що саме (прагматична сторона, чи фахова) вплинуло на радянських чиновників, але Новицький таки отримав другу посаду, що дало йому можливість офіційно зайнятися питанням формування крайового архіву.

Вже в січні 1922 р. Новицький підготував довідку на запит Головної архівної комісії при Наркоматі освіти, «рисующую, в каком положении находятся архивы в г. Запорожье и меры сохранения; выяснено место нахождения архивов и приступлено к переписке и систематизации; послана анкета во все уездные политпросветы о срочном сообщении в каком положении и где находятся архивы старых учреждений»; у наступному місяці планувалося завершити систематизацію архівів та зосередити їх в одному місці [6, спр. 535, арк. 1-2].

А в лютому 1922 р. Яків Павлович розробив проект створення історичного та губернського архівів. Пропозиції вченого зводилися до наступного. По-перше, Новицький пропонував назвати архів «Історичним архівом Запорожжя». По-друге, штат архіву мав включати: завідувача, архівного реєстратора, вченого члена Губархіву. По-третє, визначалося грошове утримання кожного зі співробітників. По-четверте, передбачалося створення колегії Губархіву в складі голови, завідувача Губрахіва і вченого члена Губархіву. По-п'яте, Новицький пропонував затвердити тимчасовий штат у складі (окрім голови): завідувача та члена Губархіву, завідувача губернського історичного архіву, завідувача архівної ревізійної служби, керуючого справами, архівного реєстратора та служника. По-шосте, передбачався пошук відповідного приміщення. Нарешті, Новицький пропонував розробити детальне базове положення про архів [7, спр. 4, арк. 2-3]. Така широко замислена архівна структура опиралася на той факт, що Олександрівськ був перетворений у губернське місто, яке піднімало його статус, як і статус усіх його державних установ, у тому числі архіву.

Тим часом продовжувалася організаційна праця: до кінця квітня 1922 р. була проведена наступна трудомістка робота: «Перевезены архивы бывшего Казначейства, Земской управы и мужской гимназии, разобраны по отделам и годам. Закончены работы по приведению в порядок газетного архива, имеющегося при музее» [6, спр. 535, арк. 5 зв.].

Запорізький архів був фактично створений того самого 1922 р. У звіті за травень вказувалося: «...организованы: 1) Исторический архив с 1797 по 1858 гг. 2) Научно-историческая библиотека. 3) Организован газетный архив с 1901 по 1922 гг. Составлены каталоги по историческому и газетному архивам» [6, спр. 535, арк. 10-10 зв.]. Його практична організація лягла на плечі 73-літнього Новицького. Утім, варто особливо підкреслити, що концептуально справа була зрушена з місця через активну діяльність центральних органів влади та створеного Губернського архівного управління. З обох цих установ до місцевих органів влади Запоріжжя невпинно йшли циркуляри, розпорядження та вимоги впорядкувати місцеві архіви, поставити їх на облік і забезпечити зберігання. Вже 9 лютого 1922 р. Губархів повідомив про створення спеціальної комісії для перегляду архівів і визначення фондів, які підлягають відсилці в Губархів; йшлося про загальне впорядкування архівної системи. У цьому листі визначалися параметри публікаторської діяльності архівів [7, спр. 40, арк. 1]. Всі вказані документи з центру передавалися місцевими органами влади Новицькому, тому й збереглися в його архіві.

Новицький розпочав активну діяльність із збирання інформації про різні архіви повіту. З його ініціативи Губнаробраз розіслав у всі радянські установи листи з

повідомленням про необхідність збереження та передачі в архів старих непотрібних для поточної роботи документів [7, спр. 54, арк. 1-2]. В особистому архіві Новицького збереглися дві цікаві відмови в передачі архівних справ. Запорізький губернський військовий комісаріат 27 вересня 1922 р. рішуче відповів, що військові архіви нікуди не можуть передаватися з його відомства [7, спр. 187, арк. 1]. Так само Державне Політуправління (ДПУ) 2 листопада 1922 р. повідомило: через секретний зміст архіву Губвідділу ДПУ він не може не лише передаватися, але й використовуватися будь-ким, окрім співробітників ДПУ [7, спр. 188, арк. 1]. Однак деякі установи відразу передали свої неактуальні документи.

У доповідній записці 12 лютого 1925 р. Новицький вказував, що був запрошений на посаду завідувача архіву офіційно наприкінці серпня 1922 р. завідувачем Наробразу Чигиринським – у даному випадку йшлося про перетворення архіву в Губернський архів [7, спр. 51, арк. 1]. Дійсно, 24 серпня 1922 р. датується резолюція на ім'я Новицького про призначення його на посаду завідувача Губархіву [6, спр. 69, арк. 10]. Запорізький Губархів був офіційно відкритий при Губернському відділі народної освіти 1 вересня 1922 р. і мав у штаті двох працівників [6, спр. 1014, арк. 63, 73]. Тоді архівні справи, які тимчасово зберігалися в музеї, були перевезені в приміщення Відділу народної освіти. Архіву було надане тимчасове приміщення «в подвальном этаже этого здания, занятом складом канцелярских принадлежностей и пищевых продуктов Исполкома, где на четырех отведенных полках можно было разместить только часть связок, оставленных Комунхозом, остальные связки складывались на пол» [7, спр. 46, арк. 1-2, 6-9]. Коли ж почали прибувати архівні справи з інших установ, було виділене дуже тісне і вогке приміщення із погнилою підлогою. При цьому від завідувача вимагали активної роботи і постійних звітів.

На кінець листопада Новицький уже звітував про те, архіви яких саме установ він устиг прийняти на зберігання: архів Губвоєнторга (вповноважені у Мелітопольському, Гуляйпільському, Оріхівському, Бердянському, Генічеському, Запорозькому відділах) за 1920-1922 рр. (1289 справ); Управління місцевого транспорту при Губвиконкомі за 1921 р. (24 справи); колишнього місцевого відділу доріг при Губвиконкомі (19 справ); фінансового відділу Запорізького Губземства за 1920-1921 рр. (51 справа); Запорізького комунгоспу – справи колишньої Олександрівської місцевої Управи за 1798-1794 рр. (27 справ). Найціннішим надбанням був архів колишньої Міської Управи за 1798-1917 рр., справи якого були зв'язані у 20 стосів.

За два місяці Новицький почав опрацювання справ саме цього архіву 1798-1862 рр. [7, спр. 53, арк. 1; спр. 4, арк. 4-4 зв.]. Він мав надію, що отримає й інші архіви старих установ (збереглася тогочасна записка Новицького про збереженість документів 1748-1770 рр. [7, спр. 36, арк. 1]). Яків Павлович також описував архівні справи Губнаросвіти, при якій і був створений Запорізький губернський архів. Цей опис тривав у 1920-1922 рр. і провадився практично безоплатно: Новицький скаржився керівництву установи, що за два роки його праці з наведення порядку й опису документів він зі значними переборами отримує платню [7, спр. 46, арк. 12]. Загалом, як завідувач архіву, Новицький отримував платню за 11-м розрядом, тобто 32 крб 25 коп у місяць (виплати зафіксовані лише упродовж 1924 р.) [7, спр. 22, арк. 1-4].

У листопаді 1922 р. було ліквідовано Запорізьку губернію і, відповідно, всі губернські відділи переведені в повітові. Ця доля спіткала і архів. Незабаром, за постановою ВУЦВКу від 7 березня 1923 р., ліквідовано й повіти з повітовими установами; були створені округи. Архів також пройшов і через цю адміністративну зміну.

Дуже складною залишалася проблема архівного приміщення. 28 вересня 1923 р. Новицький подав клопотання про надання під архів більш відповідного приміщення, але йому відмовили в клопотанні через зайнятість усіх приміщень

будинку [7, спр. 51, арк. 1]. Це призвело до того, що справи просто склалися стосами, а доставлені в ящиках навіть не розбиралися.

Діяльність архіву від початку була спрямована на задоволення запитів місцевого населення. Зокрема, Новицький видавав довідки про службу в різних установах для встановлення соціальної належності та отримання страховки конкретними особами [7, спр. 48, арк. 1; спр. 47, арк. 1]. Давній знайомий Новицького Р. Квітка у травні 1924 р. просив віднайти в архіві план будинку колишньої Комерційної школи, який перейшов до Наросвіти [7, спр. 177, арк. 1]. У листопаді 1924 р. Окрсоюз профспілок замовив Новицькому перегляд свого архіву та написання історії Союзу, а з тим передачі частини документів до Запорізького архіву [7, спр. 178, арк. 1]. Саме ця «прикладна» функція Запорізького архіву була цілком зрозуміла для місцевої влади. А от наукова обробка старих, цілком «неактуальних» для радянської влади документів часто не вважалася за потрібну справу.

12 лютого 1925 р. Яків Павлович змушений був черговий раз обґрунтовувати перед Окрінспектурою з народної освіти необхідність збереження цінних фондів дореволюційних установ з кінця XVIII ст. (міської Ратуші та Управи з 1798 р., повітового казначейства з 1803 р.), їх незаперечне значення для місцевої історії (розвитку самоуправління, демографії міста, побутом міщан, подолання епідемій, неврожаїв та стихійних лих, культурного розвитку та освіти; особливу увагу дослідник надавав «ревизским сказкам» як «летописям» щодо росту населення та колонізації степів). Усі ці документи потребують особливої опіки та охорони аж до початку їх наукового вивчення «для извлечения исторического материала». Новицький намагався зв'язати ще один козир: він вказав, що про цінність Запорозького архіву знають у Глав-архіві (Харків) та Академії наук (Київ). Це був «крик відчаю», оскільки вийшла постановою про закриття Запорізького архіву та ліквідацію посади завідувача [7, спр. 51, арк. 1-4; спр. 1, арк. 1].

Передчуваючи «смерть» архіву, ще в серпні 1924 р. Новицький звернувся за допомогою до ВУАН. 10 серпня 1924 р. його заява була розглянута Археографічною комісією, й винесено рішення відрядити на Катеринославщину співробітника Комісії М.М. Ткаченка [8, спр. 10728, арк. 42 зв.]. Ткаченко відвідав Запоріжжя, спілкувався з Новицьким, оглянув архів та збірку матеріалів XVIII-XIX ст. 12 жовтня він доповів стан справи на засіданні Археографічної комісії [8, спр. 10733, арк. 52]. Подальші кроки у вирішенні цього питання як Комісії, так загалом і ВУАН нам невідомі, але оскільки архів врятувати так і не вдалося, ймовірно, вони не були надто активними.

У листі ж до М. Ткаченка від 23 жовтня 1924 р. Новицький повідомляв: «Поділюся з Вами своїм горем: посада завідуючого архівом ліквідована, цілий архів з 1798 р. приречений на знищення миттю, я залишився без місця, без засобів до існування взагалі» [8, спр. 10733, арк. 52].

Я.П. Новицький, розуміючи невідворотну втрату найціннішої частини старих до-радянських архівів, встиг зробити найважливіше: він переніс у своє власне помешкання документи установ Олександрівського повіту та міста Олександрівська. Зокрема, це були копії та оригінали документів Олександрівської ратуші, Духовного правління Олександрівської фортеці 1789-1810 рр. та ін. Духовних правлінь повіту (Новомосковського, Павлоградського, Маріупольського) за 1773-1840 рр.; повітових дворянських маршалків та зібрань за 1796-1908 рр.; ревізькі казки 1811-1850 рр.; справи про дворянство 1841-1910 рр.; документи мирового посередника 1861 р. та ін. окремі документи за 1773-1891 рр. [9]. Загалом всі теки нараховують 23 204 аркуші. Новицький перевозив дорогі йому й безцінні для історії архівні справи буквально в останні місяці життя: в лютому 1925 р. був закритий архів, а 19 травня Яків Павлович помер.

Знову наголосимо, що якби не ці сподвижницькі дії 78-літнього вченого, то означені документи були б назавжди втрачені. Разом з особистим архівом та колекцією

Я.П. Новицького ці матеріали спочатку потрапили до ВУАН, а потім до Всенародної Бібліотеки України і нині збереглися в Інституті рукопису Національної Бібліотеки України ім. В. Вернадського (НБУ ІР) НАН України.

Отже, саме Я.П. Новицькому ми зобов'язані заснуванням Запорізького архіву (нині – Державний архів Запорізької області) і порятунком великої кількості історичних документів історії Запорожчини кінця XVIII – початку ХХ ст. Сам Новицький устиг небагато опублікувати з архівних матеріалів, якими він так опікувався. В останньому листі до Д.І. Яворницького від 28 січня 1924 р. Яків Павлович писав: «У мене єсть історичний архівний матеріал, за обробітку котрого, при безнадії побачить (друком) немає охоти взятися; єсть дещо готове до друку, і думаю, лежатиме нерухомо до останніх днів...» [10].

Сконцентровані нині в Інституті рукопису НБУ ім. В. Вернадського документи з місцевих архівів Запоріжжя були відділені від особового архіву вченого і вліті до велетенського збірного фонду II (Історичні документи). Завдяки рукописним інвентарним книгам нам вдалося виокремити всі ці документи. До «запорізької» колекції входять архіви: міської ратуші за 1797-1877 рр. (II. 23662-24144, 24886-24896); духовних правлінь Олександрівська, Новомосковська, Павлограда, Маріуполя за 1773-1840 рр. (II. 24156-24530, 24897); маршалків шляхти повіту за 1796-1908 рр. (II. 24531-24622, 24628-246659, 24663-24852, 24879-24885), «ревизские сказки» за 1811-1850 рр. (II. 24623-24627, 24660-24662, 24898-в); справи про визнання дворянства за 1841-1910 рр. (II. 24822, 24853-24864); документи мирового посередника 1861 р. (II. 24878); архів церкви Олександрівської фортеці за 1789-1810 рр. (II. 24899) і численні окремі архівні справи за 1773-1891 рр. (II. 28898-а, 28032-28033). Окремо слід відзначити збірку документів з архіву Коша Війська Запорозького за 1770-1771 рр. про Дніпровську лінію, надіслані Я.П. Новицькому А.О. Скальковським з Одеси (II. 24904-24908; I. 11050). Ці документи свого часу були опубліковані Я.П. Новицьким [11].

Зазначимо, що огляд цієї «запорізької» збірки був опублікований ще 1927 р. Н.М. Ждановою. Авторка детально описувала зміст основних блоків документів, що походили з архівів Олександрівська, та намагалася проаналізувати їх інформацію в тематичному ключі. Звертає на себе увагу твердження автора про те, що всі ці документи Новицький готував до друку. Цей висновок Н.М. Жданової про підготовку документального збірника з історії Олександрівська базується на аналізі документів, вивченні поміток Новицького на них та системі складання документів [12].

Все сказане дозволяє не лише підкреслити заслуги Я.П. Новицького у заснуванні, формуванні та збереженні значної частини документів Запорізького архіву, але й поставити питання про надання нині існуючому Державному архіву Запорізької області імені визначного вченого-подвижника Якова Павловича Новицького.

Джерела та література

1. Від редакційної колегії // Яків Новицький. Твори у 5 томах. – Т. 1. – Запоріжжя: АА Тандем, 2007. – С. 5.
2. Національна Бібліотека України ім. В. Вернадського НАНУ. Інститут рукопису. (НБУВ ІР), ф. II, спр. 28043, арк. 23.
3. Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии. – Екатеринослав, 1915. – С. 3.
4. Доклад действительного члена Комиссии Я.П. Новицкого о результатах осмотра архивов Александровского предводителя дворянства и уездного казначейства // Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии. – Екатеринослав, 1904. – Кн. 1. – С. 104-109.
5. НБУВ ІР, ф. 202.
6. Державний архів Запорізької області, ф. Р-3, оп. 1.
7. НБУВ ІР, ф. 220.
8. Там само, ф. Х.

Випуск 2

9. Там само, ф. II, спр. 23660-24897, 24898а-в – 24899.
10. Ульяновський В.І., Абросимова С.В. Листи Я.П. Новицького до Д.І. Яворницького // Український археографічний щорічник. – Вип. 1. – К., 1992. – С. 381.
11. Материалы для истории запорожских казаков: из запорожского сечевого архива за 1770 и 1771 гг. / Публ. Я.П. Новицкого // Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии. – Екатеринослав, 1909. – Вып. 5.
12. Данова Н.М. З архівної збірки Як. Новицького // Історично-географічний збірник. – Т. 1. – К., 1927. – С. 162-176.